

7.4.2015

Dnro 277/4/15

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

LÄSNÄOLO-OIKEUS KOTIETSINNÄSSÄ JA VAPAUTENSA MENETTÄNEEN KULJETUS

1 KANTELU

A arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle 20.1.2015 osoittamassaan kirjeessä Hämeen poliisilaitoksen toimintaa esitutkintaa ja pakkokeinojen käyttöä koskevassa asiassa. A:n arvostelu kohdistuu pääasiassa hänen asiassaan tutkijana toimineeseen vanhempi rikoskonstaapeli B:hen, jonka toimintaa A pitää asenteellisena.

A katsoo, ettei hänen läsnäolo-oikeutensa kotietsinnässä toteutunut ja häntä kuulusteltiin ilman, että hänelle olisi ilmoitettu kuulusteltavan oikeuksista. Lisäksi A kertoo B:n käyttäneen vangitsemisella uhkaamista painostuskeinona.

A arvostelee myös kohteluaan poliisiautolla kuljetettaessa. Hän oli joutunut olemaan yhtäjaksoisesti noin kolme tuntia poliisiauton kylmässä takatilassa.

2 SELVITYS

- - -

RATKAISU

3.1 Läsnäolo-oikeus asuntoon tehdyssä kotietsinnässä

Kantelun sisältöä

A kertoo kantelussaan, että hän ei saanut seurata asunnossaan suoritettua kotietsintää. A oli "istutettu" vanhempi konstaapeli B:n kanssa takan edustalle kun samalla toinen paikalla olleista poliisimiehistä oli suorittanut kotietsintää A:n asunnon muissa huoneissa. A kertoo B:n todenneen hänelle, että "istumme nyt" ja ettei A voisi seurata kotietsintää.

Selvitysten sisältöä

Vanhempi konstaapeli B kertoo kantelun johdosta antamassaan selvityksessä toimineensa törkeää kavallusta koskevan rikosasian tutkijana.

Rikoskomisario - - - määräsi kotietsinnän ja A:n kiinnioton - - - [päivämäärä poistettu]. - - - poliisiaseman partio suoritti A:n kiinnioton aamulla ja näin varmisti, että A on kotona. Hämeenlinnasta oli parin tunnin matka - - - [kunnan nimi poistettu], joten - - - partion suorittama kiinniotto katsottiin tarkoituksenmukaiseksi.

B kertoo tavanneensa A:n tämän asian yhteydessä ensimmäistä kertaa - - - poliisiasemalla säilöön otettujen tilassa. B kertoi A:lle, miten asiassa edetään ja mistä syystä hänet on kiinniotettu. B kertoi A:lle, että seuraavaksi hänen asuntoonsa tehtäisiin kotietsintä ja sen jälkeen A kuljetettaisiin Hämeenlinnan poliisivankilaan.

B:n mukaan ulkona oli pakkasta ja auton kuljetustila oli viileä, kun A kuljetettiin - - - poliisiasemalta - - - [kunnan nimi poistettu] asuntoonsa seuraamaan kotietsintää. Kotietsintä asunnossa oli nopeasti suoritettu, jonka jälkeen poliisi odotti lähinnä sitä, että A olisi valmis lähtemään mukaan. A sai lämmitellä takan edessä ja selvittää itselleen avustajaa omalta tietokoneeltaan.

Hämeen poliisilaitoksen lausunnossa todetaan, että haltijalla ei läsnäolo-oikeuden perusteella ole oikeutta saada tietoa poliisin teknisistä ja taktisista menetelmistä. Lisäksi esitutkintaviranomaisella on oikeus rajoittaa asianosaisen oikeutta saada tietoa esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämiseksi. Edelleen henkilön liikkumista voidaan rajoittaa sen estämiseksi, ettei hänen tietoonsa tule lain nojalla salassa pidettäviä tietoja, tai tutkimuspaikan tai tutkimuskohteen eristämisen turvaamiseksi.

Oikeusohjeet

Pakkokeinolain 8 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevalle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitse varata, jos se viivyttäisi toimitusta merkittävästi. Jollei kukaan mainituista henkilöistä eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, kotietsinnästä sekä 6 §:n mukaisesta oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen jäljennös ja 19 §:n mukaisesta oikeudesta saada pöytäkirjan jäljennös on viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona etsintä on toimitettu.

Arviointia

Tässä asiassa on kysymys keskeisesti siitä, onko poliisi menetellyt pakkokeinolain 8 luvun 5 §:n 2 momentin mukaisesti.

Esitutkinnan tulee asianosaisiin nähden olla mahdollisimman avointa. Läsnäolo-oikeus on yksi osa tätä avoimuutta, ja sillä voidaan osaltaan esimerkiksi ehkäistä epäilyjä ja väitteitä viranomaisten väärinkäytöksistä. Epäillyn läsnäolo voi myös edesauttaa asian selvittämistä ja hän voi läsnä ollessaan valvoa etujaan. Käsitökseni mukaan kotietsintään väistämättä sisältyvää puuttumista kotirauhaan ja yksityisyyteen myös lieventää, jos paikan haltija ja/tai hänen kutsumansa todistaja on läsnä.

Merkittävää on, että paikan haltijan tulee voida halutessaan seurata, miten kotietsintä toimitetaan ja näin valvoa etujaan. A on kertonut, että hänet oli "istutettu" asuntonsa takan viereen ja hänelle oli ilmoitettu, ettei hän voisi seurata asuntonsa toisissa huoneissa suoritettua kotietsintää.

Kun A on ollut sijoitettuna asuntonsa takan edustalle asuntonsa muissa huoneissa suoritettua kotietsintää ajaksi, pidän tulkinvaraisena, onko hän ollut "saapuvilla etsinnässä" siten kuin pakkokeinolaissa tarkoitetaan, vaikka häntä ei asunnostaan poistettukaan. Kyse on siitä, että paikan haltijan tulee voida halutessaan seurata, miten kotietsintä toimitetaan ja näin valvoa etujaan.

Poliisilaitoksen lausunnossa on esitetty seikkoja, joiden perusteella epäillyn läsnäoloa kotietsinnässä voitaisiin rajoittaa. Ottamatta niihin enemmän kantaa katson, että joka

tapauksessa asiassa ei ole ilmennyt konkreettisia perusteita sille, että nämä seikat olisivat olleet käsillä A:n tapauksessa. Selvityksissä ei olekaan esitetty hyväksyttäviä perusteita sille, että A istutettiin takan eteen ja näin rajoitettiin hänen mahdollisuuttaan olla läsnä kotietsinnässä.

Pidän riittävänä toimenpiteenäni kiinnittää Hämeen poliisilaitoksen huomiota läsnäolo-oikeuden toteuttamiseen kotietsinnän aikana.

3.2

Puhuttelut vapaudenmenetyksen aikana

Kantelun sisältöä

A kertoo, että vanhempi konstaapeli B oli ryhtynyt kuulustelemaan häntä ilman että A:lle oli ilmoitettu hänen oikeuksistaan kuulustelussa. A ilmoitti B:lle, että hän puhuisi ainoastaan virallisessa kuulustelussa, jossa olisi kuulustelutodistaja ja avustaja paikalla.

B ilmotti A:lle, että myös puhuttelut ovat osa esitutkintaa. A:n mielestä yksilöidyt kysymykset eivät ole puhuttamista. Kantelun mukaan B oli pyrkinyt kuulustelemaan A:ta edellä kuvatuin tavoin kotietsinnän yhteydessä sekä edelleen poliisivankilassa. A toteaa kokeneensa, että B olisi käyttänyt puhuttelujen yhteydessä esille tuotua vangitsemismahdollisuutta jonkinlaisena painostuksena, jos A ei alkaisi puhumaan.

Selvitysten sisältöä

Vanhempi konstaapeli B kertoo kantelun johdosta antamassaan selvityksessä, että A koki kaiken B:n sanoman syyllistämisenä tai kuulustelemisena.

B kiistää käyneensä kuulustelemassa A:ta hänen säilöönottotilassaan. B on käynyt kysymässä hänen vointiaan, kertonut tutkinnan etenemisestä ja kysymässä, haluaako hän lisätä jotain aikaisempiin kuulusteluihin, jotta B voisi tarvittaessa järjestää uuden kuulustelun. B kiistää uhanneensa A:ta vangitsemisella. B on kertonut A:lle vapaudenmenetykseen liittyvän prosessin kulun.

Oikeusohjeet

Esitutkintalain 7 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.

Esitutkintalain 7 luvun 20 §:n mukaan rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutteluissa on noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisuvuorollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.

Arviointia

Pidän perusteltuna, että poliisi pyrkii tekemään asianosaiselle selkoa niistä toimenpiteistä, joihin sillä on laissa säädetyn toimivaltansa rajoissa mahdollisuus ryhtyä asian johdosta. Korostan kuitenkin sitä, että poliisiin tulee pyrkiä toiminnassaan sellaiseen menettelyyn, ettei asianosaiselle herää epäilystä poliisin puolueellisuudesta tai siitä, että poliisi perusteetta jollakin tavoin uhkailisi häntä.

Kantelun johdosta hankittu selvitys on tapahtumien osalta ristiriidassa A:n kertoman kanssa siltä osin kuin kysymys on A:n ja B:n välillä käytyjen keskustelujen sisällöstä ja luonteesta. Käytettävissäni olevin keinoin asiaan ei ole saatavissa sellaista lisäselvitystä, jolla olisi merkitystä asian ratkaisemisen kannalta. Asia ei tältä osin anna minulle aihetta toimenpiteisiin.

Totean kuitenkin yleisesti, että esitutkintalain tarkoittama alustava puhuttelu on nimensä mukaisesti alustavaa ja sen tarkoituksena on lähinnä selvittää, onko esitutkinnalle perusteita ja missä asemassa puhuteltava mahdollisessa esitutkinnassa tulisi olemaan. Jos henkilön asema on tiedossa jo alustavissa puhutteluissa, määräytyvät myös hänen oikeutensa ja velvollisuutensa tämän aseman mukaisesti. Koska alustavassa puhuttelussa ei kuitenkaan ole samoja oikeussuojatarkoituksia kuin kuulustelussa, alustavien puhuttelujen käyttöalaa ei tulisi venyttää. Jos esitutkinta on jo alkanut ja eikä asianosaisen aseman suhteen ole epäselvyyttä, voidaan alustavien puhutteluiden suorittamisen tarve ainakin kuulusteluiden rinnalla suoritettavaksi kyseenalaistaa. Toisaalta rajan vetäminen alustavan puhuttelun ja tavanomaisen keskustelun välillä voi osoittautua käytännössä tulkinnanvaraiseksi.

3.3

Kohtelu kuljetuksen aikana

Kantelun sisältöä

A kertoo kantelussaan - - - [päivämäärä poistettu] tapahtuneesta siirtokuljetuksesta - - - poliisilaitokselta - - - [kunnan nimi poistettu] kotietsinnälle ja edelleen - - - [kunnan nimi poistettu] Hämeenlinnan poliisilaitokselle.

Kantelun mukaan poliisit eivät olleet reagoineet hänen esittämiin havaintoihin siitä, että kuljetustilassa oli ollut kylmä. Edelleen A kertoo, että poliisit olivat matkan aikana pysähtyneet huoltoasemalle ja hänet oli jätetty kylmän poliisiauton kuljetustilaan. Kuljetus oli kestänyt lähes kolme tuntia. A:lle oli mainittu auton kuljetustilassa olevan lämpömittarin näyttävän 11 asteen lämpötilaa.

Selvitysten sisältöä

Kotietsinnän toimittaneet ja A:n kuljetuksen suorittaneet konstaapelit C ja B kertovat yhteneväisesti siitä, että A:ta olisi kehoitettu varaamaan ja pukemaan riittävästi vaatteita ylleen, koska ulkona oli ollut kylmä. C:n mukaan A oli todennut "menevänsä niillä vaatteilla" mitkä hänellä oli tuolloin yllään.

B toteaa poliisien käyneen matkan aikana huoltoasemalla wc:ssä, jonka jälkeen matka olisi jatkunut välittömästi. C kertoo omassa selvityksessään, että poliisiauton kuljetustilan lämmitin oli ollut kytkettynä päälle.

Hämeen poliisilaitoksen lausunnossa todetaan, että - - - [päivämäärä poistettu] on ollut pakkaspäivä eteläisessä Suomessa. Pakkaslukemat ovat vaihdelleet -16–19 asteen välillä.

Poliisilaitoksen lausunnon mukaan on todennäköistä, että A:n kertoma noin kolmen tunnin kuljetusaika Hämeenlinnaan on voinut olla kylmyyden johdosta hyvin epämiellyttävä. Jos käytössä olleen poliisiauton lämmitysjärjestelmä ei ole kyennyt pitämään kuljetustilaa riittävän lämpimänä, on hyvin mahdollista, että siellä matkustava ihminen on joutunut kärsimään kylmästä. Kun kyseessä on ollut kylmä pakkaspäivä, olisi kuljeteltavan hyvinvointiin tullut kiinnittää erityistä huomiota, jotta kuljetusaika ei muodostuisi kohtuuttoman pitkäksi.

Oikeusohjeet

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 1 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan vapautensa menettäneitä on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen.

Saman lain 14 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan vapautensa menettäneen kuljetus on suoritettava niin, ettei kuljetusaika muodostu kohtuuttoman pitkäksi huomioon ottaen kuljetuksen syy, kuljetusmatka ja kuljetettavan terveydentila.

Arviointia

Mielestäni edellä mainitut poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain säännökset sekä jo perustuslain 7 §:n 2 momentin kielto ihmisarvoa loukkaavasta kohtelusta sisältävät sen, että viranomaisen huostassa olevan henkilöllä on muun muassa oltava sellainen vaatetus, joka on odotettavissa olosuhteissa riittävä. Jos näin ei ole, tulee kuljetus suorittaa niin, ettei siitä aiheudu kohtuutonta epämukavuutta kuljetettavalle. Yhtenä toimenpiteenä voi olla riittävien taukojen ja jaloittelumahdollisuuksien varaaminen kuljetettavalle.

Totean, että A:n kuljetusolosuhteissa näyttää selvityksenkin perusteella olleen jossakin määrin varaa arvosteluun, ainakin riittävän lämpimästä vaateuksesta huolehtimisen osalta huomioiden poliisiauton kuljetusolosuhteet. Vaikka A vaikuttaa itse halunneen mukaansa ainoastaan päällään olevat vaatteet, olisi kuljetusaika- ja olosuhteet huomioiden ollut asianmukaista poliisin taholta varautua jollakin tavoin siihen, että kuljetettavalle väistämättä tulee kylmä kerrotuissa olosuhteissa. On jossain määrin ymmärrettävää, ettei vapautensa menettänyt kaikissa tapauksissa osaa tai halua huomioida oman etunsa mukaista vaatetusta. Vastuu vapautensa menettäneen kohtelusta kuuluu kuitenkin viime kädessä viranomaiselle. Saamani selvityksen perusteella tyydyn saattamaan edellä esittämäni käsityksen paremmasta varautumisesta kuljetukseen asianomaisten poliisimiesten tietoon vastaisen varalle.

3.4

Muut kantelussa esitetyt väitteet

Kantelussa on esitetty myös arvostelua poliisin toimenpiteiden oikeasuhtaisuutta, kuulustelujen suorittamisen edellytyksiä ja syyttömyysolettaman huomioimista kuulusteltavaan asennoitumisessa koskevissa asioissa.

Tyydyn näiltä osin viittaamaan oheisiin poliisilta saatuihin selvityksiin. Kantelu ei näiltä osin anna aihetta toimenpiteisiin.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdasta 3.1 ilmenevän käsitykseni pakkokeinolain 8 luvun 5 §:n 2 momentin läsnäolo-oikeuden toteuttamisesta kotietsinnässä. 3.3 ilmenevän käsitykseni vapautensa menettäneen kuljetuksenaikaisesta kohtelusta kotietsinnän toimittaneiden ja vapautensa menettäneen kuljetuksen suorittaneiden konstaapeleiden B:n ja C:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös tiedoksi Hämeen poliisilaitoksen poliisipäällikölle.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aihetta.